

Uttalelse om bruk av forsøksdyr i Norge fra Den nasjonale forskningsetiske komite for naturvitenskap og teknologi (NENT)

Sammendrag

NENT kommenterer i denne uttalelsen forhold ved dagens regelverk og bruk av forsøksdyr som kan være etisk betenkelige, etter en henvendelse fra Dyrebeskyttelsen Norge. Vurderingen har blant annet lagt til grunn den økende bevisstheten om bruk av forsøksdyr i samfunnet, inkludert krav om innsyn i hva slags forsøk som utføres og hvorfor de må utføres. Bruk av forsøksdyr kan være et problematisk og følelsesladet tema, og komiteen ser det derfor som viktig at det er så stor åpenhet som mulig rundt disse spørsmålene. NENT har vurdert situasjonen ut i fra møter med involverte parter og kommet frem til at det er behov for endringer i forhold som angår regelverk, forvaltning og praksis i bruk av forsøksdyr.

NENT anbefaler at:

- det foretas en etisk vurdering av søknader om bruk av forsøksdyr, og at denne eventuelt bør foregå uavhengig av søknadsbehandlingen i Utvalg for forsøk med dyr (FDU).
- systemet med delegering av myndighet fra FDU til lokale ansvarshavende ved forsøksdyravdelinger for antatt ikke-smertevoldende forsøk bør revurderes.
- prinsippet om at bruk av forsøksdyr skal være basert på de tre R'er (Replacement, Reduction, Refinement) bør få tydeligere praktiske konsekvenser. Det benyttes et stort antall forsøksdyr i Norge hvorav fisk utgjør mer enn 90%. Det bør bl.a. i denne sammenheng vurderes om rapporteringssystemet gjenspeiler de faktiske forhold sett i lys av folks forståelse av hva forsøk med dyr innebærer.
- en større offentlighet og åpenhet rundt bruk av dyr i forskningsøyemed vil kunne bidra til økt forståelse for de forsøk som måtte være nødvendige for å forebygge og bekjempe sykdommer hos mennesker og dyr.
- bruk av dyr til undervisningsformål bør gjennomgås og harmoniseres med hva som er gjeldende praksis i andre land.

1. Innledning

Dyrebeskyttelsen Norge har bedt NENT foreta en etisk vurdering av eksisterende praksis for bruk av forsøksdyr i Norge. Medlemmer fra Dyrebeskyttelsen orienterte NENT i april 2003 om de aktuelle problemstillingene og delte ut bakgrunnsmateriale. En særlig bekymring fra Dyrebeskyttelsen var bruk av forsøksdyr i undervisning innen biomedisinske fag ved universiteter og høyskoler. I juni 2003 informerte Rådet for dyreetikk v/ sekretær NENT om dette organets mandat og arbeidsområder. Medlemmer av NENT har senere hatt møte med representanter fra Utvalg for forsøk med dyr (FDU) og med leder for en forsøksdyravdeling ved en vitenskapelig institusjon (november 2003). NENT var her spesielt interessert i møtedeltakernes vurdering av nåværende situasjon og konsekvenser av anbefalinger i Stortingsmelding nr. 12 (2002-2003) "Dyrehold og dyrevelferd". Forsøksdyr og etikk har også vært hovedtema i oktobernummeret 2003 av tidsskriftet *Forskningsetikk* (utgitt av De nasjonale forskningsetiske komiteer), og den 25. november 2004 arrangerte NENT et åpent møte om dyreforsøk i Oslo.

Første versjon av NENTs uttalelse ble lagt ut til høring på etikkomiteenes hjemmesider (www.etikkom.no) sommeren 2004. NENT takker for alle skriftlige og muntlige innspill til uttalelsen.

NENT er en uavhengig, rådgivende instans i forskningsetiske spørsmål vedrørende naturvitenskap og teknologi. NENT er oppnevnt av Undervisnings- og forskningsdepartementet (UFD), og medlemmenes kompetanse skal dekke de ulike fagområder innen naturvitenskap inkludert biologi, landbruks- og fiskeriforskning og innen områdene teknologi og industri. I følge det generelle mandatet skal NENT ”med utgangspunkt i de verdier som er felles i befolkningen, fungere som nasjonal utkikkspost, opplyser og rådgiver i forskningsetikk innen de aktuelle fagområder”. NENT har vurdert at undervisning ved universiteter og høyskoler som i utgangspunktet skal være forskningsbasert, også faller inn under komiteens ansvarsområde.

NENT vil i denne uttalelsen kommentere forhold ved dagens regelverk og bruk av forsøksdyr som kan synes å være etisk betenkelige. Det har ikke vært komiteens intensjoner å diskutere eller komme frem til konklusjoner om bruk av forsøksdyr i det hele tatt er etisk forsvarlig, men viser til betraktninger rundt temaet dyrevelferd og dyreetikk i avsnitt 2.

Forsøksdyr brukes til forskning, til diagnostikk, til produksjon og kontroll av legemidler og kjemiske stoffer, samt til undervisningsformål. Det store antall forsøksdyr som benyttes i Norge har ført til store medieoppslag, og blant folk flest er det en økende bevissthet rundt temaet dyrehold generelt og dyreforsøk spesielt. Stortingsmelding nr. 12 (2002-2003) har også aktualisert denne problemstillingen ved at det foreslås konkrete tiltak for å stimulere til bruk av alternativer til dyreforsøk.

Internasjonalt forsøkes det å harmonisere regelverket for forsøksdyr, og spesielt innen EU foreligger det direktiver for bruk av forsøksdyr og som dermed begrenser medlemslandenes handlefrihet på dette området, samt at det er nedsatt en rådgivende komité for beskyttelse av forsøksdyr¹. Et av de viktigste tiltakene i Stortingsmeldingen er forslag om etablering av en nasjonal plattform for alternativer til bruk av dyr i forsøk (basert på de tre R'er: Replacement (erstatning), Reduction (reduksjon) og Refinement (raffinering)). *Replacement* innebærer at dyreforsøk kan erstattes med metoder som ikke innebærer bruk av dyr. *Reduction* innebærer å redusere antall forsøksdyr og antall dyreforsøk til et minimum. Med *Refinement* forstås en forbedring av selve forsøksoppsettet og forsøksmetodikk for å kunne utføre forsøket på en mer skånsom måte, for å forbedre de forhold forsøksdyr lever under og for å unngå å måtte repetere forsøk som ikke var godt nok planlagt.

¹ Council Directive 86/609/EEC of 24 November 1986 on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of Animals used for Experimental and Scientific purposes

Directive 2003/65/EC of the European Parliament and of the Council of 22 July 2003 amending Council Directive 86/609/EEC on the approximation of laws, regulations and administrative provisions of the Member States regarding the protection of animals used for experimental and other scientific purposes (Text with EEA relevance)

Council Decision 1999/575/EC of 23 March 1998 concerning the conclusion by the Community of the European Convention for the Protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes

Council Decision 2003/584/EC of 22 July 2003 concerning the conclusion of the Protocol of Amendment to the European Convention for the Protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes

Se for øvrig: http://europa.eu.int/comm/environment/chemicals/lab_animals/index_en.htm for en oppdatering vedrørende EUs arbeid med dette, deriblant uttalelser fra diverse ekspert-råd.

På nyåret 2004 ble det nedsatt et utvalg på departementsnivå som skal legge frem forslag til ny dyrevernlov som inneholder bestemmelser om forsøk med dyr. Dette forsterker inntrykket av at temaet også har høy politisk prioritet. Med den foreliggende uttalelsen håper NENT å kunne bidra til utformingen av denne loven.

2. Generelt om dyrevelferd og dyreetikk

Dyreetikk kan defineres som vår holdning til hvordan dyr skal behandles, og det har spesielt vært fokusert på dyreetikk ut i fra et velferdsmessig synspunkt. Hvordan man behandler dyr på en best mulig måte er avhengig av hvilken sammenheng vurderingen er forankret i:

- Samfunnsmessig sammenheng; hva folk flest mener er den rette måten å behandle dyr på. For eksempel, dyrebeskyttelsesbevegelsen representerer det organiserte uttrykk for at det finnes moralske forpliktelser overfor dyr.
- Lovmessig sammenheng; i Norge er bruk av forsøksdyr regulert i dyrevernloven samt i forskrift for forsøk med dyr.
- Filosofisk sammenheng; teoretisk tilnærming til begrepet dyreetikk.

I Stortingsmelding nr.12 (2002-2003) fremheves at alt dyrehold skal forankres ut i fra en etisk plattform; dyr har egenverdi og har derfor krav på omsorg og respekt, de som har ansvaret for dyrehold skal ha kunnskap om atferd og behov og gi hjelp når det trengs, dyrene skal holdes i et miljø som gir god livskvalitet, avl skal være basert på fysisk og psykisk friske dyr, og dyreholdet skal gi minst mulig belastning på dyret. I den sammenheng reiser bruk av forsøksdyr spørsmål som er relatert til hva begrep som dyreetikk og dyrevelferd innebærer.

Nytteetikken har lenge vært en sentral teoretisk tilnærming til medisinsk etikk, hvor fokuset legges på resultatene i form av bedring eller forverring av livssituasjonen til de berørte parter. Forsøksdyr brukes i dag innen biomedisinsk forskning for å bedre forstå sykdom hos mennesker og dyr, men dette innebærer ofte påført lidelse hos forsøksdyrene. Dette reiser et etisk problem relatert til hvordan en skal vektlegge dyrevelferd versus våre interesser og hvordan en kan inngå kompromisser.

Filosofene Peter Singer og Tom Regan har påpekt at dyr har rettigheter som vi som mennesker må respektere, og de argumenterer begge for at vi som mennesker må sørge for at dyr har mulighet for utfoldelse, og at vi må hindre at dyr blir påført lidelser, samtidig som de fremhever at i praktiske avveininger vil et menneskes liv telle mer enn et dyrs liv. På den annen side hevder filosofen Joel Feinberg at for å ha rettigheter må en ha interesser, og at vi derfor kun har indirekte plikter overfor dyrs rettigheter.

I en undersøkelse utført av SIFO i 1998 var 41 % enige i at ”moralsk sett bør dyr ha de samme rettigheter som mennesker” mens 35 % var uenige. Dyrs moralske rettigheter, begrep som dyrevelferd og dyreetikk kan kun belyses ved etisk refleksjon samtidig som en samfunnsdebatt holdes gående for å belyse de normer som folk flest kan akseptere.

I en utredning av Brambell (1965) fremheves fem friheter som grunnleggende for dyrehold: 1) dyr skal unngå sult, tørst og feilernæring, 2) dyr skal unngå unormal kulde og varme, 3) dyr skal unngå frykt og stress, 4) dyr skal unngå skade og sykdom, 5) dyr skal ha mulighet til å utøve normal atferd.

I dag er det gjort mye med hensyn til å etterkomme punkt 1-3, mens for punkt 4 og 5 er det fortsatt store mangler. I lovverket er definisjonen på hva som er uønsket lidelse uklar, ved siden av at det trengs en økt biologisk forskningsinnsats for å forstå hva som er unormal

atferd, samt innen dyrs smerteopfatning. Det er også en uklarhet i forhold til kravet om at dyr skal kunne utøve normal atferd.

Filosofen Peter Sandøe (København) har i sine analyser funnet at dyrevernerne deler seg i to grupper med hensyn til dette kravet. På den ene siden er det de som tolker "normal atferd" til hen at dyrene skal ha krav på et livsmiljø som er mest mulig tilpasset deres naturlige omgivelser, inklusive deres sosiale atferd. Andre derimot har påpekt at "normal atferd" til dels ikke beskytter helse og velferd tilstrekkelig, for eksempel når det finnes aggresjon mellom dyrene. Utøvelse av normal atferd bør derfor ikke nødvendigvis inkludere en fullstendig etterlikning av det naturlige livsmiljø. Denne uenigheten skyldes en grunnleggende "filosofisk" uenighet om betydningen av det "naturlige".

I en praktisk etisk vurdering av konkrete tiltak og dyreeksperimenter vil man være avhengig av å ha et redskap som fanger inn de ulike etiske hensyn som man må veie mot hverandre. Hvordan dette gjøres i praksis kan nok være litt forskjellig. NENT vil likevel påpeke at det finnes redskaper innen praktisk etikk, som kan være til nytte i en slik sammenheng. Et slikt redskap er for eksempel den såkalte etiske matrisen som NENT har erfaring med fra andre sammenhenger. Et eksempel på en slik matrise med ulike etiske hensyn for de forskjellige berørte grupper, inklusive dyrene, er vist i Appendix.

3. Forvaltning av dyreforsøk i Norge

FDU forvalter dyrevernløvens bestemmelser om forsøk med dyr og i henhold til gjeldende Forskrift om forsøk med dyr og er oppnevnt av Statens Dyrehelsetilsyn (fra 01.01.04 inkludert i Mattilsynet). FDU har pr i dag 8 medlemmer med kompetanse innen veterinærmedisin, humanmedisin, biologi, praktisk forsøksdyrvirksomhet, genteknologi, jus og dyrevern samt sekretær i 50% stilling. Alle forsøk med dyr skal godkjennes av FDU, men utvalget har adgang til å delegerer godkjenning av visse typer forsøk (antatt smertevoldende forsøk unntatt) til ansvarshavende ved registrerte forsøksdyravdelinger. Tre av medlemmene i FDU er ansvarshavende ved noen av landets viktigste forsøksdyravdelinger i human- og veterinærmedisin. Utvalget skal også føre tilsyn med forsøksdyravdelingene i form av stedlige inspeksjoner.

Medlemmene i FDU har en sterk faglig kompetanse som er viktig ved vurdering av bruk av forsøksdyr, som omfatter alle dyr fra krepsdyr (10-fot kreps) til pattedyr, det vil si at de fleste er selv aktive innen forskning. Som for mange andre forskningsfelt i Norge er det biomedisinske fagmiljø relativt lite. I realiteten vil det kunne være nære samarbeidsforhold mellom de ulike aktører. Dette kan hindre en uavhengig og nøytral saksbehandling. Derfor er det viktig at det foreligger klare regler for habilitet innen FDU som er tillitsvekkende for en kritisk offentlighet.

FDU synes å mangle kompetanse innen statistikk, hvilket kunne ha styrket vurderingen av forsøkene med hensyn på å oppnå en reduksjon i forsøksdyrtallet. Antall dyr som er nødvendig i hver forsøksgruppe for å kunne vurdere resultatene ut i fra et bestemt signifikansnivå, er her en aktuell problemstilling. Hvorvidt det hadde styrket utvalget med medlemmer med spesielt ansvar for de etiske sidene av dyreforsøk, bør diskuteres og må sees i lys av diskusjonen om en egen etisk komitee for forsøk med dyr. I andre europeiske land er det egne etiske komiteer (enten regionale eller nasjonale) som vurderer forsøk med dyr. Tilsvarende system finnes i Norge innen medisinsk etikk, hvor regionale komiteer vurderer

alle forsøk hvor mennesker og pasienter er involvert. Lekfolk i vid forstand er heller ikke representert i FDU. Dyrevernalliansen, som har en representant i utvalget, vil antagelig ikke kunne sies å representere offentlighetens syn på bruk av forsøksdyr.

Det har i den foregående diskusjon med FDU fremkommet at kapasiteten til å behandle aktuelle problemstillinger og til å kunne utføre et tilstrekkelig tilsyn er noe begrenset. Det føres for eksempel ikke tilsyn med forsøk som foregår utenom godkjente forsøksdyravdelinger (feltforsøk). Det er vårt inntrykk at ressursene til FDU er for lave og ikke står i forhold til intensjonen i forskriften. En undervurdering av behovet for midler til FDU, kan føre til at forvaltningsoppgaver ikke blir utført på en tilfredsstillende måte.

Systemet med lokale ansvarshavende er et særnorskt fenomen. Det kan ha sine klare fordeler med lokale ansvarshavende ved at de vil kunne ha god oversikt over og kontakt med fagmiljøene som utfører forsøkene, og vil lettere kunne vurdere eventuell belastning forsøket vil kunne påføre dyrene. Det vil også være relativt enkelt å justere forsøksoppsettet i samråd med ansvarshavende uten å måtte gå veien om et eksternt utvalg. Et slikt system vil imidlertid kunne kritiseres for å være for personavhengig og for lite objektivt ved at ansvarshavende kan ha for nære relasjoner til personene/forskningsgrupper som søker om bruk av forsøksdyr. Det er og betenkelig at godkjenning av forsøksprotokollene ofte er basert på enkeltpersoners vurdering.

Det foregår ingen vurdering av forsøkene ”nytteverdi” for samfunnet i forbindelse med godkjenning av forsøk med dyr, da dette ikke faller inn under FDU’s ansvarsområde. Dette kan være spesielt problematisk i forsøk innen medisin og biologi, hvor det studeres helt grunnleggende biologiske mekanismer, og hvor den samfunnsmessige betydningen ikke er så tydelig på kort sikt. Slike forsøk vil lett utsettes for kritikk og kan være til dels vanskelig å forsvare. For folk flest kan det være vanskelig å forstå at bruk av et stort antall mus og rotter kan ha betydning for ens egen helse en gang i fremtiden. Det kan derfor synes fordelaktig å inkludere et ”etisk regnskap” i forbindelse med søknadene til FDU (se eksempel på etisk matrise i Appendix), hvor eventuell betydning for menneske- eller dyrehelse klart fremgår. Imidlertid har FDU anledning til å foreta prinsippavgjørelser på selvstendig grunnlag, og vedtok for et snaut år siden at ”forsøk med dyr der eneste formål er å illustrere kjent kunnskap skal avslås” (www.fdu.no).

Det er og blitt reist spørsmål om det bør foretas en vurdering av forsøkene vitenskapelige kvalitet og om forsøkene i det hele tatt vil gi faglig utbytte. Slik systemet er i dag er det den enkelte forsker som foretar denne vurderingen. Det kan tenkes at andre personer/instanser burde trekkes inn i vurderingen av dette. Samtidig er det vel kjent at vurdering av vitenskapelig kvalitet er et forskningsetisk problem i seg selv som det er vanskelig å finne enkle løsninger på.

- NENT vil anbefale at det foretas en etisk vurdering av søknader om bruk av forsøksdyr og at denne eventuelt bør foregå uavhengig av søknadsbehandlingen i FDU. Et alternativ er at en slik funksjon kan samordnes med den foreslåtte Nasjonale plattform for alternativer til bruk av dyr i forsøk.
- NENT mener at systemet med lokale ansvarshavende bør vurderes på nytt, og at den aktuelle forvaltningsinstansen (for tiden FDU) må sikres tilstrekkelige ressurser for at oppgaver og tilsyn kan bli utført på en tilfredsstillende måte.

4. Praksis i forhold til prinsippet ” Replacement, Reduction and Refinement”

Bruk av forsøksdyr i Norge skal være basert på prinsippet om at alternativer til bruk av forsøksdyr skal være vurdert (replacement), antall dyr i forsøket skal være grundig vurdert og redusert i størst mulig grad (reduction), og forsøket skal utføres slik at dyrene påføres minst mulig ubehag/smerte (refinement).

Når det gjelder antall forsøksdyr, så viser tall i fra FDU at det totale antall dyr har økt fra ca. 500 000 for året 2000 til ca. 1.4 mill for 2002². Disse høye tallene har forårsaket store medieoppslag og stilt Norge i et dårlig lys med hensyn til praksis for bruk av forsøksdyr. Tallene som publiseres i årsrapportene fra FDU er gruppert ut i fra hvilken type aktivitet dyrene er benyttet til og ut i fra hvilken art det gjelder (Tabell 1). Ved en nøyere gjennomgang av de enkelte kategorier utgjør fisk ca 97% av det totale antall forsøksdyr, hvorav mesteparten har blitt brukt til produkt- og miljøkontroll samt til forskning på viktige fiskesykdommer. Antall forsøksdyr unntatt fisk har vært nokså konstant de siste 5 år, og viser en nedgang på ca. 50% de siste 20 år, dette til tross for at antall forskere som benytter forsøksdyr har økt i den samme perioden.

Tabell 1) Antall forsøksdyr benyttet Norge i 2002 etter art og anvendelse

Art/Anvendelse	A	B	C	D	E	F	SUM
Mus	1 012	2 250	1 580	119	22 893	2 004	29 858
Rotte	72	48	0	453	12 554	24	13 151
Marsvin	2	494	0	30	36	0	562
Andre gnagere	0	0	0	100	351	0	451
Kanin	5	71	0	6	235	0	317
Hund	0	0	0	0	101	0	101
Katt	0	0	0	0	2	0	2
Mink og rev	0	0	0	0	81	0	81
Andre rovdyr	0	0	11	0	18	0	29
Storfe	0	6	0	11	81	0	98
Geit og sau	0	12	0	0	521	0	533
Gris	0	0	0	103	658	0	761
Rein	0	0	0	0	50	0	50
Andre klauvdyr	0	0	0	0	185	0	185
Hest og a. hovdyr	0	0	0	0	4	0	4
Andre pattedyr	0	0	0	0	32	0	32
Høns	0	69	0	0	159	0	228
Andre fugler	396	0	0	0	2 352	0	2 748
Krypdyr	0	0	0	0	0	0	0
Amfibier	0	0	0	276	124	0	400
Fisk	400	95 540	431 273	633	794 949	109 686	1 432 481
Tifotkreps	0	0	0	0	494	0	494
SUM	1 887	98 490	432 864	1 731	835 880	111 714	1 482 566

A - Diagnostikk av fysiologiske og patologiske tilstander (blod- og vevstyping, infeksjoner, mikroorganismer, parasitter o.l.)

B - Produksjon og kontroll av diagnostiske og terapeutiske hjelpemidler (legemidler, reagenser, sera, vaksinasjoner o.l., jfr. pkt C)

² Årsrapport for 2003 fra FDU publisert etter utarbeidelse av dette manuskript

- C - Produkt- og miljøkontroll (utenom det som faller under B)
- D - Undervisning og demonstrasjoner
- E - Forskning
- F - Andre formål

Kilde: Forsøksdyrutvalget, Årsrapport 2002

Det økte forbruket av fisk i de senere år kan synes å ha en rimelig forklaring. Utvikling av vaksiner mot fiskesykdommer som gir høy dødelighet og store økonomiske tap, har vært et prioritert område for forskningsinstitusjoner og vaksineprodusenter. De første utprøvingene av vaksinene foregår i egnede forsøksdyravdelinger, men for å få eventuelle vaksiner godkjent kreves det feltforsøk i oppdrettsanlegg. Slike forsøk krever store mengder fisk. Likeledes benyttes et stort antall fisk til kontroll av produkter som slippes ut i miljøet og som kan tenkes å ha effekt på akvatiske organismer. I de nevnte eksemplene inngår også bruk av kontrollfisk (fisk som ikke får vaksine eller ikke blir eksponert for ulike miljøkomponenter), og det må reises spørsmål om slik bruk av dyr skal kategoriseres som dyreforsøk. Det bør også diskuteres hvordan den kunnskap ervervet ved bruk av mus, for eksempel relatert til standardisering og utforming av forsøk, kan anvendes på fisk. Et annet problem innen fiskeforskning er tilgangen på forsøksfisk av jevn og god kvalitet. I dag benyttes store grupper med fisk for å utjevne individuelle forskjeller innen forsøksgruppene. Tiltak for å bedre kvaliteten av forsøksfisk kan derfor på sikt føre til en reduksjon av bruk av fisk i forskning.

I søknadsskjema som sendes FDU av ansvarshavende ved de lokale forsøksdyravdelingene, må det redegjøres for hvordan man har forholdt seg til de tre R'er. Det vil si at det må dokumenteres at det ikke finnes fullgode alternativer til dyreforsøk, for eksempel *in vitro* systemer (organ- eller cellekulturer), at det er vurdert om forsøket kan utformes slik at dyr ikke lider unødig, og om antall forsøksdyr er nøye vurdert i forhold til ønsket måloppnåelse. Ut i fra de foreliggende tallene om bruk av forsøksdyr i Norge gjenstår det mye før disse målene er oppnådd innen akvakulturforskningen.

- Forskning for å fremme alternativer til dyreforsøk må prioriteres nasjonalt.
- NENT mener også at rapporteringssystemet bør forbedres.

5. Avgrensning/definering av dyreforsøk problematisk ut i fra dagens regelverk

Som nevnt ovenfor utføres det i dag forsøk med fisk som intuitivt ikke oppfattes som forsøk i den forstand at det ikke er så tydelig at forsøket kan påvirke dyret i vesentlig grad. På den annen side er det ulike håndteringer av dyr som ikke er underlagt rapporteringsplikt, men som folk flest vil oppfatte som dyreforsøk. Eksempler på dette er avlivning av dyr for uttak av organer/celler som skal benyttes i videre studier. Denne form for forsøk vil imidlertid bli inkludert i statistikken fra FDU for 2003.

I henhold til Forskrift om forsøk med dyr, §2 del 2, omfattes ikke enkel identitetsmerking av dyr, ringmerking av fugl, uttak av blod og oppsamling av sekreter av forskriften forutsatt at dette ikke vil påvirke dyrets normale livsutfoldelse eller medfører forbigående lett smerte eller ubehag. Det har vært foreslått at all merking og/eller prøvetaking av villlevende dyr burde omfattes av forskriften. Selv om utførelsen av dette kan være uproblematisk, kan innfangingen være en stor belastning for dyrene.

- NENT synes det er problematisk at det som regelverket sier er dyreforsøk, ikke er i overensstemmelse med hva folk oppfatter som dyreforsøk.
- NENT anbefaler at det i regelverket tas særlige hensyn til innfangning av villevende dyr, spesielt store rovdyr og pattedyr.

6. Fisk som forsøksdyr – nasjonalt ansvar

I Stortingsmeldingen om dyrehold og dyrevelferd blir det fremhevet at Norge har, som en ledende havbruksnasjon, et særskilt ansvar for å ivareta velferden for fisk i oppdrett, innbefattet fisk som forsøksdyr. NENT støtter denne oppfordringen, og foreslår videre at det bør i) initieres forskning for å øke kunnskap om fisk i forsøkssammenheng, og ii) utarbeides etiske standarder for bruk av fisk i forsøk. Sentrale emner er om fisk føler smerte på samme måte som pattedyr, hvilke bedøvelsesmidler som er best egnet til fisk, og hvilke smertedempende midler som kan brukes på fisk.

- NENT mener at Norge som stor aktør innen havbruk har et særskilt ansvar for å fremme kunnskap om sentrale problemstillinger om bruk av fisk som forsøksdyr, hvor spesielt økt kunnskap om smerteopplevelse hos fisk er nødvendig.

7. Offentlighet/innsyn i forsøksprotokoller

NENT etterlyser en større åpenhet rundt dyreforsøk, og det bør vurderes om søknadene om bruk av forsøksdyr burde være alment tilgjengelige. Dette vil kunne bidra til en større forståelse i samfunnet for hvorfor og på hvilken måte dyreforsøk utføres. Som forvaltningsorgan er FDU underlagt reglene om offentlighet i forvaltningen. Imidlertid er det flere unntak fra offentlighetsprinsippet, for eksempel kan FDU holde tilbake opplysninger av konkurransemessige hensyn. Ønske om unndragelse i fra offentligheten må begrunnes av søker i søknaden. Det er forståelig at en viss hemmeligholdelse kan være viktig i mange sammenhenger, for eksempel hvis forsøkene kan resultere i patentering av en oppfinnelse eller produkt. Det kan også være et ønske fra forskningsmiljøer å begrense offentliggjøring av sine planlagte forsøk for at konkurrerende miljøer ikke skal ha fordeler av et slikt innsyn. Forskere som har ansvar for og utfører forsøkene, vil også kunne ha behov for en viss anonymisering på grunn av det store engasjement og til dels motstand det er i visse befolkningsgrupper mot dyreforsøk generelt. Imidlertid mener NENT at en unndragelse i fra offentligheten bør være tidsbegrenset slik at konkurransehensyn kan ivaretas, samtidig som offentligheten vil ha en mulighet for innsyn i hvilke typer forsøk som utføres, hvilke dyrearter som er involvert og antall dyr som benyttes.

- NENT ønsker en større grad av åpenhet og offentlighet rundt bruk av forsøksdyr.

8. Undervisning

Det er varierende praksis med hensyn til bruk av forsøksdyr ved undervisning i biovitenskaper ved norske universiteter og vitenskapelige høyskoler. Det er ofte tradisjoner nedfelt ved de forskjellige institusjoner som videreføres, og det synes å være ulik praksis og lokale forskjeller i denne sammenheng. Andel forsøksdyr til undervisningsformål utgjør ca 0.1% av

det totale antall dyr brukt i forsøk Ved siden av brukes det også noen dyr til studier av isolerte organer og celler. Disse er i dag ikke meldepliktig til FDU når dyret er avlivet før forsøket starter. For studentene som må gjennomføre eksperimenter som involverer dyr, reises det ofte spørsmål om nødvendigheten av dette. Formålet med noen av forsøkene er å lære studentene å håndtere dyr (i for eksempel veterinærmedisin), mens for andre forsøk kan det være å demonstrere viktige fysiologiske prinsipper. Kritikken mot slike forsøk går i hovedsak ut på at praktisk håndtering kan oppøves i kliniske fag, og at datamaskin-baserte simuleringforsøk kan gi en bedre demonstrasjon av fysiologiske/biokjemiske prosesser enn hva mer eller mindre øvede studenter klarer å få til ved bruk av dyr. Det kan synes som at det ikke alltid er nøye nok vurdert om bruk av forsøksdyr virkelig gir en så stor gevinst i undervisningsøyemed at det ikke kan erstattes på andre måter.

- NENT mener at det må overveies nøye om bruk av dyr til undervisning i biomedisinske disipliner er nødvendig. Videre foreslår NENT at norsk praksis bør harmoniseres med hva som er praksis i andre land for tilsvarende utdanning. En slik utredning kunne være en oppgave for den foreslåtte Nasjonale plattform for alternativer til bruk av dyr i forsøk.

Referanser

Bjørkum, E., M. Lien, and E.K. Bye, *Kjøtt, holdninger og endring*. Statens institutt for forbrukerforskning (SIFO), 1998.

Brambell, F.W.R (1965) Report of the Technical Committee to enquire the welfare of animals kept under intensive livestock husbandry systems. Command paper 2836. Her Majesty's Stationary Office, London.

Feinberg, J 1974. The rights of animals and unborn generations. I W.T. Blackstone (red.), *Philosophy and Environmental Crisis*. Athens: Univ. of Georgia Press.

Regan, T. 1988. *The case for animals rights*. London: Routledge

Singer, P. 1986. All animals are equal. I P. Singer (red.). *Applied Ethics*. Oxford: Oxford Univ. Press

Stortingsmelding nr.12 (2002-2003) Dyrehold og dyrevelferd
<http://odin.dep.no/ld/norsk/publ/stmeld/020001-040004/index-dok000-b-n-a.html>

Årsrapporter fra FDU

APPENDIX

Kort sagt går en etisk matrise ut på først å skaffe seg en oversikt over de mest relevante etiske prinsippene som blir anvendt i en slik vurdering. Deretter legger man til en liste med de etisk relevante berørte parter, inklusive dyrene. De etiske prinsippene blir så nærmere spesifisert for hver av de berørte partene. Man får dermed en første etisk matrise. Denne matrisen kan eksempelvis se slik ut:

<i>Etisk matrise for dyreforsøk</i>	Velferd	Verdighet / autonomi	Rettferdighet / "fairness"
forsøksdyr	Unngå unødig smerter og stress i forsøkene / 3 R Akseptable levekår	Leve i naturlige omgivelser / få primærbehovene oppfylt Respekt for dyrets naturlige instinkter	Sammenlignbar behandling i forhold til andre dyr i dyrehold
forskersamfunnet	Sosial trygghet Følelse av trygghet på egne resultater	Mulighet til å velge problemstillinger og beste metoder. Støtte, respekt og sympati fra samfunnet	Sammenliknbar bruk av dyr i forhold til for eksempel matproduksjon
samfunnet	Beskyttelse mot sykdom og andre plager Kostnadseffektiv forskning	Innsyn og kontroll	Økt bærekraft (rettferdighet mellom generasjonene)
naturmiljøet	Beskyttelse mot belastninger og sykdommer	Ingen unyttig og meningsløs bruk av naturressurser	Bevaring av biodiversitet

I et neste skritt vurderer man konsekvensene av det konkrete planlagte forsøk i forhold til de enkelte cellene i matrisen. Vanligvis vil noen konsekvenser bidra til at enkelte hensyn vil bli positivt påvirket, mens andre vil bli negativt påvirket. Dette fanger man inn i en såkalt

konsekvensmatrise (for eksempel med + og – tegn). I en avsluttende vurdering tar man så stilling til helheten ved å ta stilling til om kan godta summen av negative virkninger til fordel for de positive.

NENT mener at en slik etisk matrise kan være anvendelig i praktiske etiske vurderinger. Dessuten er det grunn til å mene at eventuelle etiske betraktninger rundt konkrete dyreforsøk i alt for liten grad er gjort eksplisitt. Dette skjema viser hvordan man i praksis kan synliggjøre etiske hensyn i en offentlig debatt om forsøksdyr.